

УДК: 261.6

О. О. Волинець*Національний університет «Львівська політехніка»***АНТРОПОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ СОЦІАЛЬНОЇ ДОКТРИНИ КАТОЛИЦИЗМУ**

Аналізується соціальне вчення католицизму щодо розуміння та трактування сутнісного виміру людини, її гідності, прав, суспільної природи та сенсу спільного буття в контексті культури, які є центральним пунктом християнської антропології. Визначаються основні напрямки діяльності Католицької Церкви – євангелізація та інкультурація і їх вплив на формування якісно нового суспільного буття на засадах справедливості і солідарності.

Ключові слова: соціальна доктрина католицизму, християнська антропологія, людина, церква, справедливість, солідарність, культура.

Україна ще від самих її початків, що своїми витокami сягають періоду Київської Русі, протягом віків позиціонувала себе як християнська держава. В основі суспільно-політичних процесів, характерних для коротких в історичному масштабі проміжків української державності, завжди лежали запропоновані християнським вченням морально-етичні цінності. Сьогодні Україна ціною значних людських жертв прагне змінити систему влади, яка, декларуючи себе як християнську, цинічно порушувала не лише християнські норми співжиття, а й права і свободи людини, які лежать в основі функціонування кожної демократичної системи. У даному контексті особливої актуальності набуває дослідження антропологічних засад соціального вчення Католицької Церкви, яке носить універсальний характер і може бути сприйняте будь-яким суспільством, яке прагне до свободи і солідарності.

Джерельною базою до опрацювання питання суті людини, її місця у суспільстві, творення нової якості суспільних відносин на основі справедливості і солідарності стали документи Католицької Церкви, зокрема: Конституція II Ватиканського Собору «*Gaudium et spes*», Катехизм Католицької Церкви, енцикліка Івана Павла II «*Centesimus annus*» та енцикліки Венедикта XVI «*Verbum Domini*» («Слово Господнє»), «*Deus caritas est*» («Про християнську любов») та «*Caritas in veritate*» («Любов у правді»), в яких основна увага присвячена людині і людській спільноті. Усі ці документи становлять кістяк соціальної доктрини католицизму та мають визначне значення у дослідженні її антропологічних засад.

Аналіз запропонованого католицизмом бачення суті людини, її гідності, суспільної природи, сенсу буття та місця і ролі у соціально-політичному та культурному контексті визначає мету і завдання даного дослідження.

Книга Буття пропонує чіткі принципи християнської антропології, серед яких: невід'ємна гідність людської особи, витoki та запорука якої знаходяться у Творчому

Божому задумі; засаднича суспільна природа людини, прототип котрої становлять первісні відносини між чоловіком і жінкою; сенс людської діяльності у світі, пов'язаний з відкриттям і дотриманням законів природи, вписаних Богом у сотворений всесвіт, аби людство жило в ньому і дбало про нього згідно з Божою волею. Таке бачення людської особи, суспільства й історії закорінене в Богові й стає явним під час здійснення Його задуму спасіння. Католицька Церква постійно і систематично досліджує питання культури, економічного і соціального життя, шлюбу і родини, політичної спільноти, миру і співдружності народів у світлі християнської антропології та місії діяльності Церкви. Власне, розгляд кожної теми починається з людини і спрямований на людину – «єдину істоту, яку Бог створив задля неї самої» [2, с. 525]. Відтак суспільство, його устрій і розвиток необхідно орієнтувати на вдосконалення людини.

Вперше, на II Ватиканському Соборі, Магістеріум Церкви на найвищому рівні висловився про різні земні аспекти людського життя. Важливою відповіддю Католицької Церкви на очікування тогочасного світу стала прийнята Собором Пастирська Конституція «*Gaudium et spes*» («Радість і надія»). Варто зауважити, що всі попередні енцикліки на соціальну тематику розглядали політичні, економічні та суспільні питання на основі природного права. Домінуючий підхід Католицької Церкви, який існував до II Ватиканського Собору та понтифікату Івана XXIII, ґрунтувався на концепції паралельного існування двох «досконалих суспільств» – Церкви та держави. Однак, такий підхід з часом почав втрачати свою привабливість, особливо коли стало зрозумілим, що «світ, сотворений і трактований як добро, опинився занадто тісно переплетеним зі світом гріха і руйнуючих сил» [6, с. 330-331]. Такий «знак часу» поставив перед Церквою завдання переосмислення себе і своєї місії у новітніх умовах світового суспільно-політичного розвитку. Саме концепція «знаку часу» мала вирішальне значення як для Конституції «Радість і надія»,

так і для II Ватиканського Собору в цілому. Ключовим поняття для Собору стає поняття «пастирський», яке означає турботу про всіх членів Церкви, всіх християн і, нарешті, про все людство. Саме такий підхід відображено у Пастирській Конституції «Радість і надія», яка, на думку багатьох дослідників, стала «християнською доктриною людинолюбства, або християнською антропологією» [6, с. 331-332]. У цій Конституції, одночасно з оновленням самої Церкви, відображена нова концепція спільноти вірних і Божого люду. Конституція відродила інтерес до вчення, яке містилось і в попередніх документах, про те, що свідцтво і життя християн – це автентичні засоби для того, щоб зробити видимою присутність Бога у світі.

Глибокий і стрімко протікаючий процес змін в сучасному світі торкнувся всіх сфер людської життєдіяльності та викликав необхідність переосмислення людиною свого місця у суспільно-політичних процесах. Усвідомлення своєї ролі в суспільстві передбачало зміну ставлення людини до оточуючого світу, яке могло відбутися через засоби соціалізації. Власне, сам термін «соціалізація» вперше був використаний в енцикліці папи Івана XXIII «*Mater et magistra*» (1960) і на той час не був сприйнятий, а навіть викликав гостру критику у США та інших країнах. Однак, його повторна поява у Конституції «Радість і надія» та пізніші спроби Церкви, в контексті людського життя та Євангелія, досягнути балансу між особою і суспільством «стали важливим внеском в загальнолюдську і християнську антропологію» [6, с. 336-337]. Однак, стосовно питання співвідношення допомоги, яку Церква прагне надати суспільству і конкретній людині, акцент зміщується на особу, що свідчить про «більш міцне місце індивідуального начала в рамках цієї антропології» [6, с. 340].

Пастирська Конституція «Радість і надія» являє собою оновлене обличчя Церкви, яка «глибоко солідарна з людським родом та його історією» [2, с. 500] і подорожує одним шляхом з людством, поділяючи земну долю світу, але яка водночас «має бути закваскою і мовби душею людського суспільства на шляху до його оновлення в Христі і перетворення на Божу родину» [2, с. 543-544]. Необхідно визнати, що увага, яку приділяє Конституція соціальним, психологічним, політичним, економічним, культурним, моральним і релігійним змінам, значно стимулювала місійну діяльність, пастирську турботу Церкви стосовно проблем людини та діалог Церкви зі світом.

У наші дні, коли цінність людини, її гідність та права, незважаючи на проголошені наміри, наражаються на серйозну небезпеку через розповсюдження прагнення до виключного використання критерію корисності і власності, надзвичайно важливою постає проблема

реалізації справедливості. Домінування критерію корисності і власності шкодить справедливості, яка зазнає певних обмежень. Справедливість – це не проста угода між людьми, оскільки те, що «справедливо», споконвічно визначається не законом, а глибокою ідентичністю людської істоти. В енцикліці «*Deus caritas est*» («Про християнську любов») Венедикт XVI зазначає, що «основоположним принципом держави має бути прагнення встановити справедливість, і метою справедливого суспільного ладу, згідно з принципом субсидіарності, є забезпечення кожній людині її частки добра спільноти. На цьому завжди наголошувалось у християнському вченні про державу і в соціальній науці Церкви» [4, с. 36]. Цілковита істина про людину дає можливість вийти за рамки обмеженого бачення справедливості як звичайної угоди і відкрити нові обрії солідарності. Власне, соціальна доктрина Католицької Церкви наголошує на особливому взаємозв'язку між справедливістю та солідарністю. Нові відносини взаємозалежності між людьми і народами, які фактично є формами солідарності, повинні орієнтуватися на справжню етично-соціальну солідарність, в основі якої лежить принцип справедливості. Ця моральна вимога стосується всіх людських відносин, а отже, солідарність розглядається у розрізі двох взаємодоповнюючих аспектів – соціального принципу і моральної чесноти [5, с.453]. Учення соціальної доктрини католицизму тверджує, що між справедливістю і солідарністю, солідарністю і спільним благом, солідарністю і універсальним призначенням благ, солідарністю і рівністю між людьми і народами, солідарністю і миром існує тісний зв'язок [2, с. 609-612]. Магістеріум містить загальну вимогу визнати у сукупності зв'язків, що об'єднують між собою людей і соціальні групи, місце, відведене людській свободі задля спільного розвитку усього людства. Зусилля у цьому напрямку стають позитивним внеском у спільну справу, а пошук можливого порозуміння там, де панують настрої роз'єднання і розладу. Ці зусилля зміцнюють готовність віддати себе задля блага іншого, долаючи межі індивідуальних чи часткових, корпоративних інтересів.

Соціальна доктрина католицизму пропонує, насамперед, цілісне бачення людини і цілковите розуміння її особистісного та соціального виміру. Християнська антропологія відкриває недоторканість гідності кожної людини і розглядає працю, економіку, культуру і політику в їхньому первісному значенні, яке проливає світло на справжні людські цінності, надихає і підтримує прагнення до християнського свідчення в різних сферах особистого, культурного та суспільного життя. Завдяки «зачатку Духа» християни

«здатні виконувати нову заповідь любові. Через Духа, який є завдатком нашої спадщини, ціла людина внутрішньо оновлюється аж до визволення нашого тіла» [2, с. 522-523]. Таким чином, Католицька Церква не лише вказує на те, що моральна основа будь-якої суспільної дії – це розвиток людської особи, а й визначає морально-етичні норми та християнські принципи суспільної діяльності, яка повинна відповідати істинному благу людства і прагнути створити умови, що дозволять кожній людині реалізувати своє цілісне покликання.

Пастирська діяльність Церкви повинна бути, насамперед, свідченням істини про сутнісний вимір людської особи. Християнська антропологія дозволяє розпізнавати та вирішувати суспільні проблеми, яким ніколи не знайти правильного розв'язання, якщо не враховувати трансцендентний характер людської особи, який повністю проявляється у вірі [2, с. 599]. Відтак суспільна діяльність людини повинна ґрунтуватись на фундаментальному принципі верховенства людської особи [7, с. 260]. Необхідність розвивати цілісність людської особи виступає спонукою до обстоювання таких високих цінностей, як істина, справедливість, любов і свобода, які керують кожним організованим і здатним до плідного існування людським суспільством. У соціальній пастирській діяльності варто прагнути, щоб оновлення суспільного життя відбувалося в душі справжньої поваги до цих цінностей. Таким чином, Церква своїм багатограним євангельським свідченням сприяє усвідомленню блага кожної особи і всіх людей як невичерпного джерела розвитку всіх аспектів суспільного життя.

Соціальна доктрина католицизму є невід'ємною складовою євангелізаційного служіння Церкви, її місійної діяльності. Проблеми і питання справедливості, свободи, розвитку, відносин між народами, миру – все, що стосується людської спільноти – також належать справі євангелізації. Вона була б неповною, якби не ставилася чуло до вимог Євангелія та реального життя людини, як приватного, так і суспільного. Зв'язок між євангелізацією і людським розвитком є надзвичайно глибоким і має антропологічний вимір. Як зазначає Венедикт XVI, «часто народи, колись багаті вірою і покликаннями, втрачають власну ідентичність під впливом секуляризованої культури. Необхідність нової євангелізації... слід знову ствердити без страху, будучи переконаними в дієвості Слова Божого. Церква, впевнена у вірності свого Господа, не втомлюється сповіщати добру новину Євангелія і запрошує всіх християн знову відкрити привабливість наслідування Христа» [1, с. 144-145]. У даному контексті соціальну доктрину католицизму можна потрактувати як «знаряддя євангелізації», оскільки, на думку Івана

Павла II, «євангелізаційна місія Церкви і важлива складова її християнського призначення полягає у навчанні й поширенні соціального вчення... воно вказує на безпосередні наслідки цього призначення у житті суспільства і додає до свідчення про Христа Спасителя необхідність щоденної праці і боротьби за справедливість» [7, с. 195]. Зауважимо, що Церква не бере на себе відповідальність за кожен аспект суспільного життя, а, керуючись власною компетенцією, проголошує Христа Спасителя. Місія Церкви не є політичного, економічного чи соціального порядку, а, перш за все, релігійного. Однак, саме із цієї релігійної місії «виникають обов'язки, світло і сила, що можуть прислужитися встановленню і зміцненню людської спільноти за законом Божим» [2, с. 546-547]. Це означає, що Церква у своїй соціальній доктрині не розробляє технічні питання, не пропонує і не впроваджує певну систему чи модель соціальної організації. Компетенція Церкви закорінена в Євангелії – у звістці про звільнення людини, проголошеної і засвідченої Сином Божим, що став Чоловіком. Соціальна доктрина має водночас релігійний і моральний характер, що витікають із трансцендентного та антропологічного джерел. Її релігійність зумовлена тим, що євангелізаторська і спасенна місія Церкви охоплює людину в трансцендентному вимірі, а моральний характер походить із прагнення звільнити людину від всього, що її пригнічує, і досягти довершеного гуманізму.

Викликом для Церкви та всіх християн постає питання основного змісту культури, тобто пізнання істини. Питання істини важливе для культури, оскільки «кожна людина зобов'язана зберегти поняття повноти людської особи, в якій визначальними є цінності розуму, волі, сумління і братерства» [2, с. 574]. Правильна антропологія – критерій прояснення й перевірки будь-якої історичної форми культури. Християнська діяльність у культурній сфері заперечує всі редукаціоністські й ідеологічні концепції людини та її буття. Відкритість до істини забезпечується, перш за все, завдяки тому, що «різні культури – це різні способи відповіді на питання про сенс людського буття» [7, с. 222]. Сучасний світ характеризується розривом між Євангелієм і культурою, секуляризованою концепцією спасіння, яка намагається звести християнство до суто людської мудрості чи псевдонаукового добробуту. За таких умов Католицька Церква усвідомлює, що вона повинна зробити великий, впевнений і рішучий крок уперед на шляху євангелізації, вийти на якісно новий історичний етап свого місіонерського динамізму. Така пастирська концепція включає й соціальну доктрину Церкви. Як зазначає Іван Павло II, «нова євангелізація», якої конче потребує сучасний світ, – це також проголошення

соціального вчення» [7, с. 195]. Власне, запропонована католицьким соціальним вченням, християнська антропологія живить і підтримує пастирську діяльність Церкви з інкультурації віри, спрямовану на те, щоб силою Євангелія відновити зсередини критерії оцінки сутнісного виміру сучасної людини та систему цінностей, що зумовлюють її рішення, спосіб життя і мислення. В енцикліці «Слово Господнє» Венедикт XVI зауважує, що «тайна Воплочення нам сповіщає, що, з одного боку, Бог завжди промовляє в конкретній історії, приймаючи закарбовані в ній культурні коди, а з іншого – саме Слово може і має передаватися в різних культурах, перемінюючи їх зсередини через те, що папа Павло VI називав євангелізацією культур. Таким чином, Слово Боже, як зрештою і християнська віра, має глибоко міжкультурний характер, воно виходить назустріч іншим культурам і сприяє налагодженню зв'язків між ними. У цьому контексті, – зазначає Венедикт XVI, – стає зрозумілим і значення інкультурації Євангелія» [1, с. 164]. Саме завдяки інкультурації Церква повніше свідчить про себе і стає ефективнішим знаряддям місіонерської діяльності.

Попри розмаїття культур, природний закон об'єднує всіх людей, пропонуючи загальні принципи суспільного буття. Хоча його застосування вимагає адаптації до різних умов життя, залежно від місця, часу й обставин, він залишається незмінним серед потоку ідей і звичаїв, розвиток яких він підтримує. Навіть якщо заперечувати визначальні засади природного закону, то «його самого не можна ані знищити, ані вирвати з серця людини. Він завжди відроджується в серці індивідів і спільнот» [5, с. 456-457]. Однак його приписи не всі люди сприймають чітко й безпосередньо. Релігійні та моральні істини може пізнати кожен лише за допомогою благодаті й Об'явлення, оскільки «природний закон забезпечує об'явленому Законові і благодаті основу, підготовлену Богом, яка перебуває в гармонії з Дією Святого Духа» [5, с. 457].

Культура повинна бути першочерговою сферою присутності і діяльності Церкви й окремих християн. II Ватиканський Собор вбачає у розриві між християнською вірою та щоденним життям одну з найсерйозніших помилок нашого часу [2, с. 548]. Відсутність метафізичної перспективи; втрата прагнення людини пізнати Бога, спричинена егоїстичним нарцисизмом у розмаїтті можливостей споживацького способу життя; першочерговість розвитку технологій і наукових досліджень та їхня самодостатність; акцент на зовнішньому, пошук іміджу, комунікаційних технік – усі ці феномени потрібно зрозуміти в їхніх культурних аспектах і зіставити з основною проблемою для людської особи – проблемою її цілісного розвитку, здатності спілкуватись і

започатковувати стосунки з іншими людьми, постійного пошуку відповіді на важливі питання життя. Варто пам'ятати, що саме культура відкриває людині шлях до повнішого існування та пізнання свого сутнісного виміру.

Варто зауважити, що після II Ватиканського Собору відмінності у культурному вимірі стали більш помітними і виразними. Якщо раніше культури були чітко визначені й мали в своєму арсеналі засоби захисту проти спроб їхньої гомогенізації, то на сучасному етапі відчутним став взаємовплив культур. Ефективність міжкультурного діалогу залежить від визнання специфічної тотожності різних учасників процесу. Сьогодні в рамках культурного обміну криється низка небезпек, яка викликана його меркантилізацією. З одного боку, спостерігається культурний еkleктизм та релятивізм, які не сприяють справжньому міжкультурному діалогу, а «у суспільному вимірі культурний релятивізм призводить до того, що культурні групи зближуються або співіснують, але відмежовані, без автентичного діалогу ... без справжньої інтеграції» [3, с. 37]. З іншого боку, відчутною стає небезпека зрівнювання та уніфікації поведінки й стилів життя, при цьому «втрачається глибоке значення культури різних націй, традиції різних народів, у межах яких особа вирішує фундаментальні питання буття» [3, с. 37]. Уніфікація віддаляє людину від її природної сутності як Творіння Божого, що й «зводить людину лише до культурного явища. Коли це відбувається, людство наражається на нові небезпеки поневолення та маніпуляції» [3, с.38].

Висновки. У доктринальному корпусі соціального вчення католицизму в повному обсязі викладено основні напрямки діяльності Католицької Церкви в реаліях сучасного світового суспільно-політичного розвитку. Соціальна доктрина пропонує системний підхід до вивчення соціальних питань сьогодення в їх сукупності, адже вони взаємопов'язані, впливають одне на одне та щоразу більше позначаються на всьому людстві. Пропонуючи системний підхід до розв'язання проблем, Церква прагне, щоб їх розрізнення, оцінка і вирішення відповідали дійсності, а солідарність і надія ефективніше впливали на складні поточні ситуації. Соціальна доктрина католицизму опирається на принципи спільного блага, солідарності, субсидіарності та особистості, які взаємопов'язані між собою і становлять вираз християнської антропології, яка є плодом Одкровення Божої любові до людини. Саме людина, її сутнісний вимір, гідність, права та принципи спільнотного буття перебувають у центрі уваги християнської антропології та всебічно і ґрунтовно досліджуються Магістеріумом та католицькими теологами. Проте не варто забувати, що час та зміна соціальних реалій, їх вплив на цілісний

розвиток кожної людини постійно вимагатиме нових міркувань та тлумачень нових явищ як особливих «знаків часу» з боку Церкви та нових наукових досліджень філософського, релігійнознавчого, соціологічного напрямків наукового пізнання.

Бібліографічні посилання

1. Венедикт XVI Післясинодальне апостольське повчання *Verbum Domini* (Слово Господнє) / Венедикт XVI. – Львів : «Свічадо», 2011. – 176 с.
2. Душпастирська Конституція про Церкву в сучасному світі «Радість і надія – *Gaudium et spes*» // Документи Другого Ватиканського Собору. – Львів : «Свічадо», 1996. – С. 499–620.
3. Енцикліка *Caritas in veritate* (Любов у правді) Вселенського Архієрея Венедикта XVI про інтегральний людський розвиток у любові та правді. – Жовква : Місіонер, 2010. – 128 с.
4. Енцикліка *Deus caritas est* Святішого Отця Венедикта XVI єпископам, священникам, дияконам, посвяченим особам і вірним мирянам «Про християнську любов» / Венедикт XVI. – Митрополіта комісія соціальної комунікації УГКЦ, 2006. – 63 с.
5. Катехизм Католицької Церкви. – Синод Греко-Католицької Церкви, 2002. – 772 с.
6. Макдонах Э. Церковь в современном мире (*Gaudium et spes*) // Современное католическое богословие : Хрестоматия / под. ред. М.А. Хейза, Л.Джирона. – М. : Библиейско-богословский институт св. апостола Андрея, 2007. – С. 327–355.
7. Энциклика его Святейшества папы Иоанна Павла II «*Centesimus annus*» («Сотий годовщине») // Энциклики его Святейшества папы Римского 1891, 1981, 1991 гг. о труде, человеческой жизнедеятельности,

нравственности и морали. – К. : Институт праксеологии, 1993. – С. 185–278.

Вольнец О. А. Антропологические принципы социальной доктрины католицизма.

Анализируется социальное учение католицизма и его трактовка сущности человека, его достоинства, прав, общественной природы и смысла общественного бытия, которые представляют собой центральный пункт христианской антропологии. Определяются основные направления деятельности Католической Церкви – евангелизация и инкультурация – и их влияние на формирование качественно нового общественного бытия на принципах справедливости и солидарности.

Ключевые слова: социальная доктрина католицизма, христианская антропология, человек, церковь, справедливость, солидарность, культура.

Wolynets O. Anthropological principles of Catholic Social Doctrine.

The research analyzes the social teaching of Catholic Church on the understanding and interpretation of the essential dimension of human dignity, human rights, social nature and meaning of common life in the context of culture. Those are the central points of Christian anthropology. Evangelization and inculturation are identified as basic activities of the Catholic Church. Also, their impact on the quality of the new social life on the basis of justice and solidarity is researched.

Keywords: Catholic Social Doctrine, Christian anthropology, human being, church, justice, solidarity, culture.

Надійшла до редколегії: 26.02.2014 р.

УДК 159.9.01

А. Л. Гладій

Університет ім. Адама Міцкевича (м. Познань, Польща)

ФІЛОСОФІЯ ВПЛИВУ КІБЕРПРОСТОРУ НА ПСИХОЛОГІЧНІ ВЛАСТИВОСТІ СУЧАСНИХ СУСПІЛЬСТВ

Розглянуто особливості філософії функціонування телекомунікаційних мереж та їх вплив на психосоціологічні риси сучасних суспільств. Також розглянуто особливості постання нової епохи під назвою «епоха Великих Даних». Досліджено шанси та загрози, які виникають під час широкого впровадження телекомунікаційних мереж у життя суспільств.

Ключові слова: телекомунікаційні мережі, інформаційних простір, епоха Великих Даних, трансформація.

Основна гіпотеза, яка розглядається у пропонованій статті, базується на твердженні, що інформація є новим високовартісним соціальним ресурсом. Основною метою цієї публікації є обґрунтування цього постулату. Також розглянуті деякі похідні основні питання, такі як філософія функціонування

сучасних телекомунікаційних мереж, їх вплив на психологію суспільств та загрози, які виникають під час користування громадянами телекомунікаційними мережами.

Провідні політологи та економісти світу зазначають, що в наступні роки відбудуться зміни не лише процесу виробництва, але й